

Bog anmeldelser

Andreas Laursen: Internationale forbrydelser i dansk ret,
Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 2011, (312 s.),
ISBN 978-87-574-2169-9

Det er – synes den gamle recensent – ikke længe siden, at Alf Ross prøvede at overbevise de studerende om, at folkeretten havde betydning: Tænk, sagde han, på Verdenspostunionen og ikke på Briand-Kellogg-pagten! Det var dengang, man diskuterede, om folkeretten havde direkte betydning for menneskenes rettigheder, eller om den kun regulerede forhold mellem staterne. Sådan er det ikke længere. Pendulet er slået langt ud i modsatte retning. I retlige og retspolitiske diskussioner og redegørelser tillægges folkeretlige reguleringer og opfattelser ofte afgørende betydning på de mest forbavsende områder. Man får endvidere hyppigt fornemmelsen af, at et hvilken som helst folkeretligt kort betragtes som trumf, så den spinkleste folkeretlige støtte lig den mindste trumf slår selv de stærkeste ikke-folkeretlige argumenter og regler. Denne tendens understøttes af en sprogbrug, der kalder de mest besynderlige krav menneskerettigheder eller bruger lignende positivt farvende betegnelser – tænk f.eks. på det spin, der ligger i at omdøbe “krigens folkeret” til “den humanitære folkeret” eller i at tale om »overnational ret«. Disse tendenser er særligt problematiske, fordi folkeretten ignorerer eller nedvurderer adskillige af de rodfæstede, nationalretlige grundprincipper, f.eks. det retstatslige princip *nulla poena sine lege parlamentaria* og principper som *lex certa*. Man ser derfor, hvorledes den folkeretlige analyse af et problemkompleks ikke sjældent fører til andre resultater end en nationalretlig.

Regelekspllosionen i både national ret og ikkenational ret gør det samtidig vanskeligt overkommeligt at beherske begge domæner. Medens både den nationalretlige »internationale strafferet« og den folkeretlige »internationale strafferet« for ikke længe siden var små hjørner i systemerne, og man derfor kunne forvente, at teoretikere og praktikere uden synderlige vanskeligheder kunne dække begge, er situationen i dag en ganske anden. Nu kræver hvert af områderne sin egen ekspertise, og ofte må de sågar suppleres med en tredje, en eu-retlig ekspertise. Andreas Laursens (AL) er den folkeretlige.

AL gennemgår i denne bog de eksisterende modeller for national opfyldelse af folkeretlige forpligtelser; derpå analyseres de folkeretlige krav med hensyn til kriminaliseringen af folkedrab, forbrydelser mod menneskeligheden, krigsforbry-

delser og tortur m.v., og det kontrolleres, om dansk ret opfylder disse krav. Analyserne er sobre, veldokumenterede og letlæste. Grundigheden viser sig blandt andet i, at AL har gravet Justitsministeriets gamle sag om gennemførelsen af folkedrabsloven frem; den unge embedsmand, der behandlede den, hed i øvrigt Waaben.

Jeg har kun nogle få og små bemærkninger at knytte til disse dele af bogen:

S. 110 synes det overset, at voldtægt også kan fuldbyrdes af en person, som ikke selv har det fornødne forsæt, og at der alligevel kan pålægges en bagmand strafansvar for voldtægten.

S. 134 f. behandles etnisk udrensning. Fjernelsen af den oprindelige befolkning karakteriseres som ulovlig tvang, evt. frihedsberøvelse i de typiske situationer; det lyder rigtigt, men hvorfor overvejes formueforbrydelserne ikke også? I mange tilfælde må de efterlade værdier; her er røveri nærliggende. Indflytningen af besættelsesmagtens egne befolkning, som ikke sker under tvang rettet mod denne, karakteriseres som straffri efter dansk ret. Husfredskrænkelser forkastes på grund af manglende typicitet (note 46); mon det er rigtigt? Jeg har endvidere svært ved at forestille mig, at der ikke foreligger en formueforbrydelse, når de indflyttende med viden om forløbet overtager de udflyttendes løsøre og ejendomme. Her er der et ansvar for såvel de indflyttende som for myndighederne (medvirken). For så vidt angår løsøret, er der en stribe mulige bestemmelser, men ejendomsretten til fast ejendom er da også beskyttet i nogle af delikterne. Det gælder f.eks. hæleribestemmelsen, som i disse tilfælde typisk vil være realiseret under stærkt skærpene omstændigheder og dermed med en høj strafferamme uanset førforbrydelsens art.

I samme forbindelse siges det, at strl. § 114 a, nr. 3, ikke er en materiel strafbestemmelse. Eftersom bestemmelsen kriminaliserer alle overtrædelser af gidseltagningskonventionen, må det vel være en materiel bestemmelse, i hvert fald hvis der er tale om handlinger, som ikke er kriminaliseret andetsteds. Se tilsvarende s. 179 om strl. § 157 b.

S. 136 synes formuleringen at føre til, at anvendelse af mennesker som levende skjolde enten skal straffes efter § 252 eller §§ 260/262, men der er jo intet, der hindrer en straf i sammenstød.

S. 144 note 70 indeholder en ved første blik uforståelig henvisning til Kommenteret straffelov. Formentlig er der tale om ALs fejllæsning af en henvisning i Blacks kommenterede militære straffelov til den foregående kommentar til den militære straffelov. Men AL burde have kontrolleret, hvad han skrev.

S. 194 kræves der forsæt hos den umiddelbart handlende, men kun uagtsomhed hos dennes overordnede. Det kan næppe være rigtigt.

S. 196 f. siges det, at antagelse af ansvar for begåelse af en forbrydelse gennem en anden person – der menes: persons handlinger – ikke er udbredt i dansk strafferet. Det er misvisende. Ganske vist har vi ikke en særlig teori om situationen, men alle teoretikere og praksis lægger utvivlsomt til grund, at der er fuldt strafansvar i sådanne situationer efter dansk rets almindelige medvirkenlære. Dette er AL helt opmærksom på (s.st.), og så forstår jeg ikke årsagen til problematiseringen. Det antages endvidere af AL, at en forbrydelse begået af en gruppe efter ordre fra to samarbejdende chefer ikke skulle have et ansvarsgrundlag i almindelig dansk ret; der kan jeg heller ikke følge AL. Jeg tror, at alle vil finde det omfattet af den almindelige medvirkenlære. Det er eksempler som disse, der viser det fordelagtige i dansk rets negative medvirkenlære.

S. 203 siges det urigtigt, at viden ikke indgår i det almindelige danske forsætsbegreb. Der er enighed om, at viden er udgangspunktet ved beskrivelsen af forsætskravene til korrelatgerningsmomenter og at den kan inddrages ved beskrivelsen af virkningsgerningsmomenter.

S. 214 behandles alibi under henvisning til statutten som en straffrihedsgrund. Det er en noget usædvanlig måde at se det på. Det ville i øvrigt blandt andet føre til, at tro på at have et alibi skulle være forsætsudelukkende.

Samme sted antages det – eller står der – at en soldats brug af et ulovligt våben, hvor drabet ville være straffrit ved anvendelsen af et lovligt våben, medfører strafansvar for forsætligt drab. AL antager, at dette også er udtryk for Gorm Toftegaard Nielsens opfattelse. Det forekommer mig lidet sandsynligt. Det rette ville være et eller andet strafansvar for brug af et ulovligt våben, ikke for drab.

S. 215 gøres det gældende, at den danske straffelovs § 12 kun vedrører strafmyndigheden. Det strider direkte mod den nuværende ordlyd. Men også med den ordlyd, den havde før 2008, blev den fortolket videre.

ALs overbevisende konklusion er, at dansk ret i alt væsentligt har opfyldt sine folkeretlige forpligtelser på disse områder. Men samtidig påpeges det, at der er hjørner, hvor der ikke eller måske ikke er gennemført en kriminalisering. Noget sådant er meget vanskeligt at undgå, når man skal flytte begreber og regler fra en retsdisciplin til en anden. Det er mange gange af meget bogstavtro jurister set som katastrofalt. AL nævner (s. 273) den rimelige mulighed, at de internationale retter anerkender en »margin of appreciation«. Endvidere er der i denne forbindelse grund til at erindre om, at folkeretten som udgangspunkt ikke interesserer sig for regelværket, men for anvendelsen af regelværket, og mange af de problemer, som teoretiske analyser kan påpege, vil næppe opstå i praksis, i hvert fald ikke i et retssystem, som er baseret på opportunitetsprincippet.

Retspolitisk rejser AL og læsningen af bogen nogle væsentlige spørgsmål. AL går ind for, at vi på samme måde, som vi gjorde med folke drab og som Tyskland har gjort det med andre forbrydelser, gennemfører en særlig folkestraffelov – for at bruge den ikke særligt heldige tyske betegnelse. Det gør det f.eks. meget lettere at arbejde med særlige forsæts-, forsøgs- og medvirkensbegreber ved disse forbrydelser, og dermed også lettere at skabe en nær overensstemmelse mellem den folkeretlige og den nationalretlige norm.

Der er dog også tungtvejende grunde mod en sådan løsning. For det første viser al erfaring, at hvis man laver særregler af denne art, vil man hurtigt se flere krav om at andre delikter skal have en tilsvarende særbehandling. Og så vil det hele begynde at flyde.

For det andet vil det eksempelvis betyde, at anklagemyndighedens valg af straffebestemmelse for et forsøg på drab – henholdsvis den særlige lov eller den almindelige straffelov – som konsekvens fører til brugen af enten et vidt forsøgsbegreb (den almindelige straffelov) eller et snævert (i specialloven), og dermed eventuelt til henholdsvis domfældelse og frifindelse. Tilhængerne af den snævre tilknytning til det folkeretlige system må være villig til at acceptere denne konsekvens. Jeg tror dog, at det vil være vanskeligt for befolkningen og ganske særligt for den dømte at forstå dette »juristeri«.

For det tredje betyder dette en afvisning af, at der er gode grunde til, at de enkelte landes strafferetlige systemer adskiller sig fra hverandre. Se også AL s. 219 f. Det er min opfattelse, at det giver god mening at hævde, at de fundamentale menneskerettigheder er globale, og at tortur altid er utilstedelig. Mange internationale regler omhandler derimod forhold, som ikke har en sådan almen karakter. Tilsvarende gælder ganske særligt, når vi ser på de centrale ansvarsbetingelser. Hvad der konstituerer skyld er stærkt kulturafhængigt; det samme gælder, når man ser på strafudmålingsproblemer. Ved i større omfang at acceptere en internationalisering af disse elementer skæres rødderne af den nationale strafferet på en ganske uacceptabel måde. Dette er hidtil blevet anerkendt selv inden for EU-strafferetten, hvor hvert land i ganske vidt omfang har kunnet fortsætte med sine traditionelle fundamentale begreber og sin almindelige strafudmålingspraksis. Det afgørende har været at få harmoniseret gerningsindholdene. Folkeretten burde vise en tilsvarende forståelse, og de traktatforhandlende myndigheder burde sikre sig, at disse principper lægges til grund ved fremtidige traktater.

Efter alle de velbegrundede roser: Det er længe siden, at jeg har læst en bog, der er så skæmmet af dårlig korrekturlæsning (har der været nogen?). Man kan

more sig, når statuten bliver til starutten, forhandlinger bliver til forhalinger, forstille sig bliver til forstille sig og Laursen til Laurisen. Men det skaber en dyb utryghed hos læseren med hensyn til, hvad man kan bygge på uden selv at have kontrolleret korrektheden og præcisionen.

Vagn Greve

Handelshøjskolen i København, CBS

Henrik Skov Kristensen: Straffelejren. Fårhus, landssvigerne og retsopgøret, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 2011 (640 s.), ISBN 978-87-17-04176-9

I Frøslevlejren lige nord for den dansk-tyske grænse hensad ca. 5.000 danske modstandsmænd i 1944-1945, som naturligvis alle kom ud ved befrielsen 5. maj 1945. Øjeblikkeligt derefter blev den selvsamme lejr benyttet af modstandsbevægelsen som interneringslejr for mistænkte landssviger og senere i 1945 overtaget af fængselsvæsenet både som varetægtsfængsel og til afsoning, indtil den nedlagdes i efteråret 1949. I denne periode hed den Fårhuslejren, idet hædersnavnet Frøslev ikke kunne fortsætte. Efter 1949 overtoges bygningerne af hæren og senere civilforsvaret, nu under navnet Padborglejren, og senest er i de gamle bygninger indrettet Frøslevlejrens Museum. Den mest omstridte periode i lejrens historie er fårhustiden af den grund, at størstedelen af fangerne, både de internerede og de senere fængselsfanger – ca. 4.500 afsonede straf i lejren – tilhørte det tysk-sindede mindretal i Sønderjylland. Mere end 10 % af mindretallet var frihedsberøvet og hensad i lejren (eller på Sønderborg Slot) i kortere eller længere tid som et led i det store retsopgør efter den tyske besættelse. At det gik så galt for mindretallet, skyldtes, at dette op igennem 1930'erne var blevet grundigt nazificeret, og at det efter 9. april 1940 ikke blot hilste besættelsen med glæde og håb om genindlemmelse af Nordslesvig i Tyskland, men i vidt omfang aktivt gik i besættelsesmagts tjeneste både som frontkæmpere og, når de blev i hjemstavnen, som »Zeitfreiwillige« eller på anden måde. De blev ikke underkastet særjustits og straffet kollektivt, ligesom de ikke blev forjaget som f.eks. Sudetertyskerne, og det juridiske grundlag for sagerne mod mindretallets mænd var det samme som for alle andre, nemlig straffelovstillægget af 1. juni 1945, men en meget stor del af mindretallet havde begået handlinger, som omfattedes af denne lov.

Denne del af retsopgørets historie har været skildret før, bl.a. i et afsnit i Ditlev Tamms disputats fra 1984 og mere fyldigt i en tysksproget afhandling af Sabine Lorek i 1998, men den store samlede fremstilling har vi først fået nu. Forf. er overinspektør ved museet i lejren og har udnyttet et meget omfattende dokumentarisk materiale, interessantest fangejournalerne, som fængselsinspektøren i øvrigt tog med sig ved straffelejrens lukning og efterlod ved sin pensionering, hvorefter nuværende arrestinspektør Jens Tolstrup påså deres aflevering til landsarkivet i Aabenraa. Andet kildemateriale af betydelig interesse har været de mange fangememoirer. Værkets hoveddel er bygget op således at der efter hvert af de ti

tematiske kapitler er indskudt en sektion »fra fangekartoteket«, som skildrer dels enkeltskæbner fra de store grupper som frontkæmpere, Zeitfreiwillige, vagtmænd etc., dels større sager mod Frikorps Danmarks chef, de »kulturelle kollaboratører« – adskillige af disse tilhørte ikke mindretallet, som f.eks. en forlagsdirektør, en overretssagfører og en i sin tid meget kendt brødræflok – og mindretallets ledende mænd. Bogen er herved blevet meget tyk, men det kunne næppe gøres kortere, når alle facetterne af særlig mindretallets liv skulle dækkes. Flere personer træder tydeligt frem, særlig den noget kantede, men uhyre samvittighedsfulde fængselsinspektør Cuno Gjerstrup, der ikke blot måtte døje med stadige klager fra fangerne, men også mødte vanskeligheder i forholdet til ministeriet, særlig når dette satte sig ud over funktionærmødernes anbefalinger om ikke at benåde eller meddele prøveløsladelse.

Under normale omstændigheder fortier løsladte fanger, at de har været straffede, men ikke her. Særlig i mindretallets foreninger var det et adelsmærke at have været fængslet i Fårhuslejren, hvilket varede, indtil generationen døde ud af sig selv. Længe talte man om »fårhusmentaliteten«. Endnu i dag kræver mange en undskyldning fra den danske stat og en posthum amnesti til særlig frontkæmperne, og i forbindelse med udbygningen af Frøslevmuseet har man krævet tilsvarende markering af fårhustiden, hvilket på den anden side af forf. er besvaret med, at det er ikke nok at vise, at mindretallets mænd har været frihedsberøvede i Fårhuslejren, men også hvorfor de var der.

Det vanskelige spørgsmål, om denne del af retsopgøret kan betragtes som retfærdigt, og om der kan rettes kritik mod enkelte aspekter af det, behandles sobert af forf. Igen og igen understreger forf., at man ved retsopgøret straffede ikke holdninger, men handlinger. Straffene var ikke strengere end i resten af riget, og de blev ofte kraftigt nedsat ved senere strafnedsættelser, benådninger etc. De omtrent 100 tyske sønderjyder, der forrettede tjeneste som vogtere i koncentrationslejrene, fik både efter forf.s og min opfattelse alt for lave straffe, ikke fordi retten bagatelliserede disse forbrydelser, men som en kombination af, at rædslerne endnu ikke var fuldtud kendte, og at bevisførelsen var vanskelig, da de tiltalte selv skulle nok vide at holde tæt. I øvrigt medførte det udbredte fællesskab på store stuer, at retsmyndige blandt fangerne kunne instruere om, hvor lidt man skulle indrømme. Tilståelser fremkom aldrig; når en fange vendte tilbage til lejren efter at have nægtet alt, modtoges han med brølende »Sieg Heil«. Også de ledende blandt de tiltalte som f.eks. Jens Møller og den rabiate propagandist »Asmus von der Heide« kom til at afsone i meget kort tid på grund af hurtig benådning, efter Gjerstrups opfattelse for mildt i forhold til især deres store ansvar for at bevæge særlig ungdommen til at melde sig under fanerne.

I de første måneder, da modstandsbevægelsen styrede, foregik der misbrug såsom uberettiget anvendelse af skydevåben, hvorved i hvert fald én fange såredes af et vildfaret skud, ligesom der blev stjålet ikke så lidt fra de internerede, men fra august 1945, da fængselsvæsenet gradvis overtog stadig mere af lejren, ophørte dette, og isolerede overgreb, af hvilke der synes at have været ganske få, blev straffede og de ansvarlige afskedigede. Kosten var ikke dårligere end i andre anstalter eller for den sags skyld i det omliggende frie samfund i denne knaphedstid.

Forf. har også udadtil, bl.a. under et større debatarrangement i 2007, fastholdt de resumerede synspunkter, efter min opfattelse med rette. Det er hans indtryk, at i hvert fald nogle kredse i mindretallet har forstået, at de straffede ikke blot bistod det tyske »Mutterland«, men også et ondt og forbryderisk regime.

Dette er det helt centrale værk om et traumatisk afsnit af Sønderjyllands dansk-tyske historie, men også af allerstørste interesse for kriminalisten med interesse for rets- og fængselshistorie.

Peter Garde

Fhv. dommer ved retten i Hillerød.